Kultura i ples - profesionalni plesači u kulturnim i kreativnim industrijama

Špiranec, Karla

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:210475

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

THE ACADEMY OF ARTS AND CULTURE IN OSIJEK

Repository / Repozitorij:

Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU

ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT

SVEUČILIŠNI PREDDIPLOMSKI STUDIJ KULTURA, MEDIJI I MENADŽMENT

KARLA ŠPIRANEC

KULTURA I PLES – PROFESIONALNI PLESAČI U KULTURNIM I KREATIVNIM INDUSTRIJAMA

ZAVRŠNI RAD

MENTOR:

doc. dr. sc. Nebojša Lujanović

KOMENTORICA:

dr. sc. Snježana Barić-Šelmić

Osijek, 2022.

SAŽETAK

U ovom završnom radu 'Kultura i ples – profesionalni plesači u kulturnim i kreativnim industrijama' objasnit će se značenje pojmova kulture, plesa, značaja i važnost plesa u kontekstu razvoja civilizacije, te važnost plesa kao umjetničke i kulturološke komponente civilizacije. Glavna tema ovog završnog rada je iskustvo profesionalnih plesača u kulturnim i kreativnim industrijama, te uz metodu provedbe dubinskog intervjua i analize istoga, proći će se sve potrebne definicije i obrazloženja raznih vrsta plesova, povijesti plesa, izvedbene umjetnosti, kulturne i kreativne industrije i drugih. Budući da je završni rad na hrvatskom jeziku i proveden je na hrvatskom sveučilištu također će većina ispitanika biti hrvatski građani ili profesionalni plesači koji rade u hrvatskoj plesnoj industriji, uz poneke strane individualce i individualce koji rade u drugim europskim državama. Cilj ovog završnog rada je pojasniti navedene teme, te približiti i razumjeti radne uvjete i odnose, uz sama mišljenja ispitanika o profesionalnom plesu u kulturnoj i kreativnoj industriji. Način ispunjenja cilja tj. provođenja metodoloških okvira je kroz dubinski intervju s profesionalnim plesačima u kojima su oni podijelili svoja iskustva. Dobiveni rezultati istraživanja proširili su vidike o plesnom svijetu, prikazali su stvarnost izvedbenog i plesnog svijeta, ukazali su na probleme izvedbene umjetnosti i odnosa plesača i poslodavaca u Hrvatskoj, a i u svijetu, te su ukazali i na njihovu ljubav prema plesu i umjetnosti.

Ključne riječi: izvedbena umjetnost, kultura, kulturna i kreativna industrija, ples, profesionalni plesači

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja KARLA ŠPIRANEC potvrđujem da je moj ZAVRŠNI rad
diplomski/završni

pod naslovom KULTURA I PLES- PROFESIONALNI PLESAČI U KULTURNIM I KREATIVNIM INDUSTRIJAMA

te mentorstvom DOC. DR. SC. NEBOJŠE LUJANOVIĆA te mentorstvom

rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanove.

U Osijeku, 14.09.2022.

Potpis

Špiranec

ABSTRACT

In this final paper 'Culture and dance - professional dancers in the cultural and creative industries', the meaning of culture, dance, significance and importance of dance in the context of the development of civilization will be explained, as well as the importance of dance as an artistic and cultural component of civilization. The main topic of this thesis is the experience of professional dancers in the cultural and creative industries, and along with the method of conducting an in-depth interview and analysis of the same, all necessary definitions and explanations of various types of dances, history of dance, performing arts, cultural and creative industries and others will be covered. Since the final thesis is in the Croatian language and was conducted at a Croatian university, the majority of respondents will also be Croatian citizens or professional dancers working in the Croatian dance industry, with some foreign individuals and individuals working in other parts of Europe. The goal of this final paper is to clarify the mentioned topics, and to bring closer and understand working conditions and relationships, along with the respondents' opinions about professional dance in the cultural and creative industry. The way to fulfill the goal, i.e. to implement the methodological framework, is through an in-depth interview with professional dancers in which they shared their experiences. The obtained research results broadened the horizons of the dance world, showed the reality of the performance and dance world, pointed out the problems of performance art and the relationship between dancers and employers in Croatia and in the world, and also pointed out their love for dance and art.

KEYWORDS: cultural and creative industry, culture, dance, performing arts, professional dancers

SADRŽAJ

1. UVOD 1
2. TEORIJSKI OKVIR 2
2.1. Kultura i ples 2
2.1.1. Definicija kulture 5
2.2. Razvoj plesa kroz povijest 7
2.3. Klasifikacija plesa 9
2.4. Profesionalni plesači i izvedbene umjetnosti 13
2.5. Profesionalni plesači i izvedbene umjetnosti u Hrvatskoj 16
3. METODOLOŠKI OKVIR 18
3.1. Metodologija istraživanja 18
3.2. Dubinski intervju s profesionalnim plesačima 18
3.3. Rezultati dubinskog intervjua 20
4. INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA 28
5. ZAKLJUČAK 30
6. LITERATURA 32
7. PRILOZI 36

1. UVOD

Ovaj završni rad se sastoji od teorijskog okvira, metodološkog okvira, interpretacije rezultata istraživanja i zaključka. U teorijskom okviru bit će dane definicije pojmova, kako idu redom u tekstu, ples, pa kultura. U radu će biti objašnjen doprinos plesa kulturi, umjetnosti i razvitku. Kao povijesna komponenta ples je ugrađen u sve sustave i kulture, zato on ima i veliki značaj za njihovu konstrukciju. Dalje u radu su predstavljene različite definicije plesa, različitih autora iz raznolikih kulturnih područja kroz duži vremenski period u kojem će se spomenuti da ples nije samo prikaz zabave već i metoda neverbalne komunikacije i odnosa među bićima i predmetima. Zatim slijede razne definicije kulture iz Hrvatske enciklopedije, po semiotičkom pristupu prema Cliffordu Geertzu te vlastite definicije stručnjaka Cvjetka Milanje, Edwarda Burnetta Tylora. Sljedeće potpoglavlje sadrži kratku podjelu plesa kroz povijest od najranijih nalaza dokaza plesa, preko dolaska europske renesanse do današnjih suvremenih i popularnih plesova. Klasifikacija plesa ima više različitih podjela koje ne uzimaju u obzir sve svjetske plesove, već one samo najizvođenije, no najprihvaćenije podjele su podjela plesa u dvije (2) struje (klasična i romantična) i podjela plesa u tri (3) grupe (narodni plesovi, društveni plesovi i umjetnički plesovi). Sljedeća dva poglavlja, 'Profesionalni plesači i izvedbene umjetnosti' i 'Profesionalni plesači i izvedbene umjetnosti u Hrvatskoj', sadrže definicije kulturne industrije, kreativne industrije, izvedbene umjetnosti, profesionalnog plesača, te je objašnjeno kako i koje poslove mogu obavljati profesionalni plesači sa svojom profesijom u svijetu i Hrvatskoj. Zatim, naveden je popis plesnih osnovnih i srednjih škola u Hrvatskoj, uz jedan preddiplomski sveučilišni studij plesa. U metodološkom okviru navedena i objašnjena je metodologija istraživanja kroz cilj i svrhu istraživanja. Proveden je dubinski intervju profesionalnih plesača u kojem je sudjelovalo osam (8) sudionika na temu „Put, odnosi i radni uvjeti profesionalnih plesača u kulturnoj i kreativnoj industriji”. U tome poglavlju napisana su sva pitanja i odgovori ispitanika. Za kraj interpretirani su rezultati istraživanja i doneseni su zaključci cijeloga rada.

2. TEORIJSKI OKVIR

Unutar teorijskog okvira ovog završnog rada definirat će se pojmovi kultura, ples, bit će dan sažet vremensko-povijesni razvoj plesa i njegove raznolike vrste uz objašnjenje pojma profesionalnog plesača te kako profesionalni plesači žive od plesa u svijetu i u Hrvatskoj. Opisuju se važnosti i odnosi plesa kao umjetnosti i kulture, življene i zabilježene uz bitne umjetničke i kulturološke komponente.

2.1. Kultura i ples

Dok umjetnost plesa varira kroz povijest i različite kulturne tradicije, ona postoji u svim kulturama. U mnogim ili čak i svim kulturama i visoko obrazovani profesionalni plesači i amaterski plesači svih godina upuštaju se u sam akt plesa.

„Među najelementarnije načine ljudskog izražavanja spadaju muzika i ples, čiji korijeni leže duboko u tami prvobitne kulture. Uz zajedničko djelovanje ritmičkog zakona i muzike postepeno su se iz izvjesnih položaja i pokreta ljudskog tijela oformili smisleno zatvoreni plesni oblici s visokom izražajnom snagom uvjetovanom osjećajem.

U ranoj dobi čovječanstva ples je bio čvrsto vezan za prirodna zbivanja: stvaranje i rađanje, zrelost i smrt te borba za opstanak kroz lov i žetvu pružali su povode. Kasnije, tokom tisućljeća, muzika i ples višestruko su se iz temelja izmijenili, što je uvjetovano nazorima pojedinih kulturnih epoha i društvenih uređenja.“ (Lohse-Claus, 1964: 5)

Ples može biti izveden kako bi služio različitim funkcijama poput društvenih, natjecateljskih, religijskih, ceremonijskih, ratnih, erotskih i mnogih drugih, ali također ima i dvije zasebne forme – kazališni (teatralni) ples i participativni društveni ples. Kazališni/teatralni ples je sadržan od plesača koji izvode ples za publiku. Takav ples je poznat da se sastoji od težih ili više obrađenih i konkretnijih koreografija, planiranja, kostimografije, scenografije, prizora i drugih elemenata koji čine cijelu produkciju profesionalnijom. Plesači

koju su također i izvođači i performeri teatralnog/kazališnog plesa su uglavnom profesionalci zvani „virtuoso dancers“, koji svoju vještinu uče i vježbaju kroz godine, te se od njih traži da interpretiraju muzičku pratnju (glazbu) s pokretima ili rutinama. Participativni društveni ples pleše se u grupama i dopustiv je svima to jest svi su dobrodošli priključiti se i biti dio plesne cjeline. Takvi plesovi su najčešće viđeni na društvenim događanjima, vjenčanjima, festivalima ili samostalno. Što je karakteristično za participativne društvene plesove jest da se može uživati uz narodnu ili popularnu glazbu u grupi (parovi, linije, kolo, lanac ili druge forme). Dance Facts URL: http://www.dancefacts.net/ [pristup: 20.07.2022.]

Važnost plesa kao umjetničke i kulturološke komponente civilizacije dokazali su sredstvima to jest umjetničkim djelima kroz tisućljeća. Umjetničko-povijesno najstariji sačuvan dokaz je prikaz plesa „u franačko-kantabrijskim spiljama ledenog doba (40.000 – 10.000 p.n.e) u tlu, koje je nekada bilo vlažno i meko, sačuvani su ostaci bosih stopala, koje istraživači tumače kao tragove plesa. „Ples žena“ kod Cogne u Africi, nastao nakon ledenog doba.“ (Lohse-Claus, 1964: 5)

„Kroz likovna djela različitih perioda moguće je više ili manje upoznati svrhu i vrednovanje plesa. Međutim, vremenski tok pojedinih plesova nemoguće je potpuno predočiti. Od zbivanja, koje je složeno od mnogih oblika, na nepokretnoj slici moguće je zadržati samo jednu karakterističnu pozu. Ono, što se dešava prije i poslije zna samo suvremenik; kasniji promatrači mogu to u najboljem slučaju naslutiti a nipošto tačno rekonstruirati. No kultske nužnosti ili estetske potrebe bile su dovoljne jake da prebrode teškoće pri likovnom odražavanju plesa. O tome svjedoče nebrojena djela svih vremena i naroda.“ (Lohse-Claus, 1964: 5)

Još neka umjetnička djela koje sadrže ples i bitna su za umjetnost i povijest plesa su slika 'Plesačice' i 'Mala četrnaestogodišnja plesačica' djela Edgara Degasa. „Kao najznačajniji slikar francuskog baleta poznat je Edgar Degas. Za njega su, kao impresionistu, pokret i osvjetljenje problemi, koje je uvijek trebalo nanovo rješavati. Počam od prvih koraka učenica u baletnoj dvorani pa do nasmiješenog završnog naklona primabalerine, dapače, do iscrpljenja nakon završnog nastupa – Degas nam odražava sve postaje u životu plesačica. Nježni svijet

tila i reflektora izazivao je svojom draži slikarevo oko, a decentne pastelne boje nudile su mu se kao najprilagodljiviji materijal.“ (Lohse-Claus, 1964: 33)

Od plesa zabilježenim u starim povijesnim trenutcima i predmetima koji su danas sačuvani dolazi do definicije plesa koja je nastala nakon prvih prikaza plesa.

Prema definiciji Hrvatske enciklopedije ples je „umjetnost harmonična pokreta tijela u ritmičkom slijedu; oblik neverbalnog izražavanja i komunikacije. U društveno-kulturnom okružju ima različita simbolička značenja.“ Hrvatska Enciklopedija URL: https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=48704 [pristup: 20.07.2022.]

Plesanje uključuje kretanje tijela ritmički, često na koreografski način i uglavnom na muziku. Ples može izraziti estetske ideje i osjećaje kao vrsta izvedbenih umjetnosti predstavljene publici. Ljudi također plešu i u neizvedbenim situacijama u slučaju oslobađanja energije, izražavanja osjećaja, povezivanja s drugim ljudima ili jednostavno uživanje u trenutku i osjećaju pokreta. Masterclass URL: https://www.masterclass.com/articles/history-of-dance#5-universal-elements-of-dancing [pristup: 20.07.2022.]

„Ples je vrsta umjetnosti koja je napravljena od svrhovito ponavljajućih odabranih sekvenca i nizova ljudskih kretnji to jest pokreta, koje mogu biti prožete s estetskim vrijednostima i simboličkim značenjima koji su uviđeni od strane izvođača i promatrača unutar određene kulture. Sam ples može biti slobodne forme ili može imati prije definiranu koreografiju koja se može ili ne mora uskladiti s tradicijom podrijetla ili povijesnog razdoblja.“ Dance Facts URL: http://www.dancefacts.net/ [pristup: 20.07.2022.]

„Ples je oduvijek bio s nama, čak i prije dolaska pisanog jezika i moderne povijesti, kad su najranije kulture evoluirale upotrebom oralnih i izvedbenih metoda prepričavanja priča s jedne/prethodne generacije na drugu/sljedeću. Mnogi povjesničari vjeruju da društveni, plesovi radosti (slavljenički) i ritualni plesovi su jedni od esencijalnih faktora razvoja od rane ljudske civilizacije.“ Dance Facts URL: http://www.dancefacts.net/ [pristup: 20.07.2022.]

Riječ ples se također odnosi i na metode neverbalne komunikacije i odnosa ljudi, životinja i predmeta i na određene muzičke forme i stilove. Plesni pokreti mogu imati gestovnu simboliku ili mogu i bez određene posebne simbolike. Ples može izražavati ideju, emociju ili dočarati događaj ili priču.

Značenje i važnost plesa prema Ellis (1992: 9) glasi „u svom najširem smislu, značenje plesa potiče iz činjenice da je on prosto stvaran i intiman poziv onoga općeg ritma koji obilježava sve fizičke i duhovne manifestacije života. Ples je primitivni izraz isto tako religije kao i ljubavi – religije prvih dana čovječanstva koji su nam poznati; ljubavi mnogo starije od čovjekova postanka. Osim toga, umjetnost plesa je intimno vezana sa svim ljudskim tradicijama rata, rada, zadovoljstva i odgoja. Više najmudrijih filozofa najstarijih civilizacija smatrali su ples modelom prema kome mora biti satkan moralni život čovjeka. Stoga, da bismo razumjeli važnost plesa po čovječanstvo – potresni i mnogostruki karakter njegova poziva – moramo u njezinim najvišim i najnižim trenucima ispitati cijelu krivulju koju je pretrčao ljudski život.“

2.1.1. Definicija kulture

S vremenom se ponašanja, vjerovanja, opće moralne vrijednosti i ostali aspekti koji su dio kulture mijenjaju i prilagođavaju društvu i vremenu odnosno razdoblju u čovjekovu životu. Promjene u kulturi trenutno su nama najvidljivije u današnje vrijeme naspram prošlih godina i generacija, a to je nuspojava globalizacije gdje su ljudi okruženi novim tehnologijama, stalnim dotokom informacija, trendovima i gdje su izloženi raznim mišljenjima i razmišljanjima. Današnje društvo je puno više podložno promjenama nego u prošlosti.

Prema definiciji Hrvatske enciklopedije kultura je „pojam koji obično označava složenu cjelinu institucija, vrijednosti, predodžaba i praksi koje čine život određene ljudske skupine, a prenose se i primaju učenjem. Po definiciji E. B. Tylora (*Primitivna kultura,* 1871), koja se smatra prvom znanstvenom i najširom definicijom, kultura se odnosi na znanje, vjeru,

umjetnost, moral, zakone i običaje.“ Hrvatska Enciklopedija URL: https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34552 [pristup: 20.07.2022.]

Semiotički pristup kulturi u smislu traženja i izučavanja sustava simbola i znakova sadržanih u ljudskom djelovanju, prema Cliffordu Geertzu (1973: 89) označava "modele smisla povijesno prenesenih i utjelovljenih u simbolima, sustav naslijeđenih koncepcija izraženih u simboličkim formama putem kojih ljudi komuniciraju, ponavljaju i razvijaju njihovu spoznaju života i stavove prema njemu."

Milanja (2012: 13) u svojoj knjizi navodi definiciju kulture „Prema Enciklopediji Leksikografskog zavoda (3, 1967: 693) kultura je ukupnost materijalnih i duhovnih vrijednosti koje je stvorio čovjek u svojoj društvenoj-historijskoj praksi u svrhu svladavanja prirodnih sila, razvoja proizvodnje i rješavanja društvenih zadaća. Dakle, kulturu sačinjavaju dva međusobno povezana područja: materijalna kultura (sredstva za proizvodnju i ostale materijalne tvorevine) i duhovna kultura (ukupnost rezultata znanosti, umjetnosti i filozofije, morala i običaja). U svakom je slučaju njeno prvotno značenje bilo blizu pojma „djelatnosti“, i tek je kasnije poprimilo značenje „cjeline bavljenja“ (teorija) i apstraktnu „čistoću“ pojma (znanstveni metajezik). Kultura je u početku značila materijalni proces, pa je izraz „kulturni materijalizam“, kako zgodno primjećuje Eagleton (2002: 8), tautologija, i tek je kasnije prenesena na područje duhovna bavljenja.“

U okviru gledanja kulture kao civilizacije, kako je navedeno u radu Blažević (2018.), njenu važnost kao takve kulture i davanje istoj znanstvenu definiciju, Edward Burnett Tylor (1871.) kaže kako je „kultura ili civilizacija... složena cjelina koja uključuje znanje, vjeru, umjetnost, moral, zakone, običaje i sve druge sposobnosti i navike koje je čovjek pribavio kao član društva.“ (Tylor, 1871:1) U svojem radu referencirajući se na Tylora Blažević (2018: 5) tvrdi da „Suvremena teorija pogleda kaže kako na oblikovanje naše percepcije utječe društvo, tehnološki napredak, trenutna ideologija i kultura koji nas kroz odrastanje uče obrascima mišljenja, osjećanja i djelovanja. Oni određuju što ćemo vidjeti i na koji način će nam to biti predstavljeno. Geografski se nalazimo na sudaru različitih kultura: razvijenog liberalnog zapada i tradicionalnog istoka te tehnološki zaostalih društava južnog kontinenta kojima ne pridajemo veliku pažnju. U razvijenijim društvima se uči ideja o preokupaciji tjelesnim i njegovim negativnim nasljeđem. (Adamović i Maskalan, 2011).

2.2. Razvoj plesa kroz povijest

Povijest plesa je podijeljena u mnogo etapa, dijelova, faza i podijeljena je vremenski i prostorno, no u ovom završnom radu bit će ukratko objašnjene 4 najbitnije etape plesa u svijetu koja je svaka podijeljena na više dijelova, a te četiri etape su: antičko razdoblje/stare civilizacije, azijske plesne tradicije, europski društveni plesovi i utjecaj baleta.

Prema MasterClass, drugim stručnim mrežnim stranicama i stručnim knjigama Povijest plesa starih civilizacija i Knjiga o plesu A. Maletić (1986., 2002.) podjela je:

1. Antičko razdoblje (stare civilizacije – Mezopotamija, stari Egipat, stara Grčka, stari Rim): Najraniji povijesni zapisi koji pokazuju podrijetlo plesa su špiljske slike u Indiji koje datiraju iz otprilike 8000. pr. Kr. Egipatske grobne slike također prikazuju ples oko 3300. pr. antičke Grčke, ljudi su uključivali ples u proslave boga vina Dioniza (i kasnije rimskog boga Bakha) i u ritualne plesove na starogrčkim Olimpijskim igrama. Osim toga, rani su ljudi plesali radi užitka, zavođenja i zabave.

2. Azijske plesne tradicije (Indija i Kina): Ples diljem Azije ima bogatu povijest. Dok hinduistički ples u Indiji ima bogatu povijest izvođenja koja seže tisućljećima unatrag, u kasnim 1700-ima, ples su ograničili britanski kolonisti, koji su plesove smatrali nemoralnima. Nakon što je Indija stekla slobodu od Velike Britanije, zemlja je oživjela svoju tradiciju klasičnog plesa. Kineski ples datira najmanje 3000 godina unatrag, s ceremonijalnim plesovima i narodnim plesovima prilagođenim za izvođenje na dvoru. Sve do danas proslave još uvijek uključuju tradicionalne plesove kao što su ples zmajeva i ples lavova .

3. Europski društveni plesovi: Društveni ples u većem dijelu svijeta izrastao je iz narodnih plesova, od kojih su mnogi bili jednostavni i ponavljajući. U

Europi su se narodni plesovi srednjeg vijeka pretvorili u formalni ples u dvorani . Ovi su se plesovi preselili na kraljevske dvorove početkom renesanse, postajući popularni jer su plesni majstori poučavali više klase pravilnim koracima za dvorske plesove. Kako je ženska odjeća u devetnaestom stoljeću omogućavala više slobode kretanja, društveni ples je postao življi. Valcer je posebno zahvatio svijet kao velika plesna ludnica sredinom devetnaestog stoljeća, a društveni plesovi počeli su se fokusirati na ples u dvije osobe početkom dvadesetog stoljeća.

4. Utjecaj baleta : Velik dio plesa koji su stvorili koreografi i skladatelji i koji se danas izvodi kao profesionalna zabava ima svoje korijene u baletu , koji pak datira iz renesanse. Baletni ples postao je umjetnost u osamnaestom stoljeću, kada su baletne trupe nicale diljem svijeta, pričajući čitave priče kroz emotivne pokrete baletana. Kako su se cipele i kostimi mijenjali, plesači su dobivali veću slobodu izražavanja, ali neki su baletani smatrali da su pravila (i špice) klasičnog baleta restriktivna. U dvadesetom su stoljeću moderni plesači i koreografi poput Georgea Balanchinea i Marthe Graham počeli dekonstruirati balet kako bi stvorili nove oblike izvedbenog plesa.

Povijest plesa je preopširna jer bi se moglo pisati i o prvim impulsima embrija u majčinoj utrobi, o spiljskim crtežima prikaza plesa svakog plemena, ples svake kulture, svake dobi, svakoj vrsti. Naime, to nije tema ovog završnog rada no zato će biti spomenuti razni plesovi i plesne tradicije kako se i njihova povijest ne bi zanemarila poput plesovi s motivima životinja, plesovi s motivima rada, plesovi sa seksualnim motivima, kult plodnosti, plesovi tragedije, kultni ples Hetita u Mezopotamiji, religijski i magijski plesovi, ženski spektakularni ples Šri Lanke, sakralni ples, pantomimski ljubavni plesovi, solarni kult, obredi za kišu, svatovsko kolo i mnogi drugi. (Maletić 1986: 12; 2002: n.p.)

„Ples kao religijski obred u primitivnih naroda religija zauzima jedno tako veliko mjesto u životu, da ples neizbježivo dobiva i najveću religioznu važnost. Plesati značilo je ujedno obožavati i moliti se. Mi nalazimo u našim molitvenim knjigama božje službe za sve

glavne akte života: za rođenje, ženidbu i smrt, kao i za stanovite kozmičke događaje obilježene eklezijastičkim svečanostima; i za velike prirodne nesreće, kao što je suša. Tako je uvijek bilo i u primitivnih naroda. Za sve svečane časove života, za ženidbe i sahrane, za sijanje i žetvu, za rat i mir, bilo je određenih plesova. Još i danas pobožna lica idu u crkvu izmoliti kišu ili da se njihovim prijateljima povrati zdravlje.“ (Ellis, 1992: 10)

Neki od najranijih nalaza plesa ukazuju na „drevne plesove u 9000 godina staroj Indiji ili 5300 godina starom Egiptu, ali zapisi o češćem ulijevanju plesa u modernu kulturu mogu se pronaći iz stare Grčke, Kine i Indije. Svi su se ti stari plesovi razvili, s vremenom preobrazivši se u veliki izbor rimskih i europskih srednjovjekovnih plesova, tradicionalnih kineskih plesova, hindskih i drugih tradicionalnih plesova.

Nakon dolaska europske renesanse, povijest glazbe i plesa eksplodirala je s novim dodacima pjesmi i plesu. Lakoća putovanja i doseljavanje u novi svijet doveli su ove plesove u mješavinu s mnogim domorodačkim kulturama Novog svijeta, stvarajući bezbrojne nove vrste plesova koji su i danas popularni.“ Dance Facts URL: http://www.dancefacts.net/ [pristup: 20.07.2022.]

2.3. Klasifikacija plesa

Pišući o plesu i njenoj filozofiji, Ellis (1992: 17) klasificira ples u dvije struje ili razine kroz tradiciju i religiju u jednoj struji i u drugoj ideale i balet. „Ako promatramo razvitak umjetnosti plesa u Europi, možemo, čini mi se, raspoznati u njegovoj tradiciji dvije struje, koje su se ponekad miješale, ali koje su ipak ostale bitno različite u svom idealu i u svojim tendencijama. Mogli bismo nazvati klasičnom stariju, osnovnu tradiciju, za koju se može smatrati da potječe iz Egipta, i romantičnom, tradiciju talijanskog podrijetla koju naročito poznajemo iz baleta. U svom čistom obliku, prvi je ples solo, zasnovan na ritmičkoj ljepoti i snazi izraza ljudske ličnosti kad je njezina energija koncentrirana u strasnim kretnjama. Drugi je ples oblikovan mimički i slikovito, i u njemu je individua podređena širokom i raznolikom ritmu grupe. Mogla bi se lako zamisliti i neka druga klasifikacija, ali ova je dovoljno jednostavna i instruktivna za naš predmet.“

Romantična struja koja je tradicija talijanskog podrijetla je najproširenija vrsta plesa u svijetu i njene vrste umjetnosti su balet, moderan balet i suvremeni ples.

„Klasična baletna umjetnost od samog svog početka usko je vezana uz muzičko stvaralaštvo, no vrijednost muzike pisane za balet, kao i koreografska zahtjevnost za tu muziku nisu uvijek imale podjednake vrijednosne rezultate a još manje bi se moglo govoriti o postojanju nekog zajedničkog stvaralačkog cilja u smislu simbioze pokreta i zvuka u jedinstven umjetnički čin. Baletna umjetnost hrlila je svom tehničkom vrhuncu bruseći do savršenstva brzinu igre nogu raznim zanoškama, skokovima i piruetama tražeći od muzike da joj omogući što briljantniju izvedbu a kadikad i što duže trajanje tog plesnog vatrometa.“ (Bezjak, 2011: 19)

„Klasični balet je forma plesa koja počiva na vrlo strogoj i preciznoj tehnici. U klasičnom baletu postoji točno određena količina figura i pokreta koja se uči i vježba na baletnim vježbama tijekom školovanja i svakodnevnim ponavljanjem zbog održavanja specifične forme tijela. Svi pokreti koji se koriste u koreografijama dio su baletnih vježbi.“ Sve o baletu i plesu URL: https://blog.dnevnik.hr/sveobaletuiplesu/2010/06/1627761073/klasicni-balet.html [pristup: 22.07.2022.]

Balet svoj početak ostvaruje u talijanskoj renesansi, u 15. stoljeću pod nazivom 'balletti', spektakli na dvoru koji su nastali iz pučkih svečanosti srednjeg vijeka koje je preuzelo plemstvo i prilagodilo ih zabavama na dvoru. To su bili raskošni spektakli koji su sadržavali pjesmu, ples, poeziju, mitološke motive i još mnogo toga. Završavali bi velikim, svečanim plesom 'balletti'. Publika je isto kao i danas, bila smještena na galerijama i balet je gledala odozgo pa se posebna pažnja pridavala pravilnim formacijama. Početak baleta poznatog kao današnjeg klasičnog baleta sa svim sastavnicama, pokretima, vrstama papučica i predstavama koje se desetljećima izvode počinje u 19. stoljeću kada je i balet došao do vrhunca svoje slave. Sredinom 19. stoljeća bio je na vrhuncu, a krajem istog stoljeća je već počeo propadati. Još uvijek je balet najpoznatija vrsta plesa u svijetu i još uvijek se izučava i izvodi, pa se u smislu propadanja tada mislilo na nedostatak koreografa i izvođača što je u današnjici suprotno. Sve o baletu i plesu URL:

https://blog.dnevnik.hr/sveobaletuiplesu/2010/06/1627761073/klasicni-balet.html [pristup: 22.07.2022.]

Od baleta, balletti-ja, klasičnog baleta fokus se stavlja na moderni balet (moderan ples) i suvremeni ples. Oba plesa, moderan balet i suvremeni ples, potječu od klasičnog baleta jer ti plesovi u sebi imaju tehniku baleta i osnovane su na određenim tradicijama i držanjima. Moderan ples to jest moderan balet je kazališni ples, preoblikovani balet koji ima slobodnu formu. Počeo se razvijati krajem 19. stoljeća, a proširio se u plesnom svijetu početkom 20. stoljeća. MasterClass URL: https://www.masterclass.com/articles/contemporary-ballet-guide#what-is-contemporary-ballet [pristup: 22.07.2022.] U modernom plesu koriste tehnike baleta, ali njihove granice pomiču na način da pokret više ne mora biti lagan i 'kružan' već mu tempo i dinamika mogu biti brži, oštriji i može biti izveden ravnijim linijama. Također, u modernom baletu više se koriste i izrazi lica i tijela koji više pokazuju osjećaje, nego samo pokrete koji su smisleni da izgledaju lijepo. „Još jedna bitna razlika modernog baleta od klasičnog baleta je horizontalno kretanje blizu poda je esencijalno modernom baletu kao što je ravno držanje esencijalno klasičnom baletu.“ Britannica URL: https://www.britannica.com/art/modern-dance [pristup: 22.07.2022.] Danas mnogi plesači moderan balet objašnjavaju kao spoj klasičnog baleta i suvremenog plesa, jer on sadrži obje forme. Suvremeni ples je nastao nakon modernog baleta, ali za lakše prepoznavanje plesa nije pogrešno reći da moderan ples sadrži dijelove suvremenog plesa, što je zapravo obratno. Suvremeni ples je također kazališni ples koji je manje poznat i ponekad priznat u svijetu od baleta. Ono ima još slobodniju formu od modernog plesa, te raspušta većinu okova od baleta poput baletnih papučica, uvodi improvizaciju i mnoge pokrete koji su više umjetnički i apstraktno izvedeni. Jedna od bitnih prekretnica u suvremenom plesu, koju je nametnuo Rudolf Laban, bila je oslobođenje ples od podčinjenosti i zavisnosti o glazbi, što bi značilo plesati se može i bez glazbe kako bi se povećala senzibilnost za ritam tjelesnih napetosti te oslobodio izvođače od krutih i simetričnih obrazaca mjere što opisuje A. Maletić u svojoj knjizi 'Pokret i ples'. (1983: 209)

Uz dvije glavne struje, klasična i romantična, pojavljuju se u novijem dobu (20. i 21. stoljeće) i ostali plesovi koji tada nisu mogli biti svrstani u te dvije struje zbog manjka tradicije, važnosti i povijesti.

„Ljudi još uvijek uživaju gledati balet i moderne plesne stilove u izvedbi na pozornici, a suvremene plesne kompanije pomiču granice izražavanja. Osim toga, kazališni ples, uključujući step, privlači ljude na pozornice u New Yorku, dok je razrađena koreografija zaštitni znak popularnih bollywoodskih produkcija u Indiji.

Izvan pozornice, obični ljudi sudjeluju u daleko većoj raznolikosti stilova plesa u svojim životima. Dvoranski ples ima bogatu povijest koja datira još iz renesanse, a mnogi plesovi u dvoranskom stilu popularni su i danas. Graciozni plesovi kao što su 'valcer' i 'fokstrot' donose eleganciju proslavama, dok živahniji dvoranski plesovi uključuju 'Charleston', 'swing', 'polka', 'quickstep' i razne country western plesove. Latinski plesovi, uključujući 'salsu', 'tango', 'cha-cha', 'sambu' i 'rumbu', uključuju složene ritmove i fluidno kretanje.

Mnogi ljudi prenose običaje svojih domovina kroz narodne plesove i tradicionalno prate te plesove glazbom svoje kulture. Ponekad folklorni plesači također nastupaju pred publikom, kao što je slučaj s trbušnim plesom, koji je nastao u Egiptu, i polinezijskim plesovima, uključujući havajsku 'hulu', tahićansku 'oteu' i maorsku 'haku'.“ MasterClass URL: https://www.masterclass.com/articles/history-of-dance#5-universal-elements-of-dancing [pristup: 20.07.2022.]

Ulični i urbani plesovi potječu iz 'disko ere' od 1950.-ih i 1970.-ih godina, te 1990.-ih zbog popularnosti MTV-a, 'pop', 'rap' glazbe i spotova. 'House dance' uključuje latino i soul utjecaje, dok su plesovi na 'rejvovim'a energični i slobodni. 'Hip hop' ples koji se oslanja na crnačke američke plesne stilove eksplodirao je diljem svijeta u posljednjih pedeset godina, zajedno sa svojim srodnim stilovima kao što su 'breakdance', 'popping', 'locking', 'funk', 'up-rock', 'krumping', 'waacking' i mnogi drugi. Uz 'house' i 'hip hop' i ostalih urbanih 'uličnih' stilova, u urbane stilove još se uključuju 'jazz', 'fusion', 'lyrical' i drugi. (Mack, 2012: 122-127, 130-131)

Zato danas postoji jedna podjela plesova koja uključuje sve navedene, a prva skupina plesova koja sadrži običaje i tradiciju su narodni plesovi, druga skupina su plesovi koji su sastavni dio društva i zabave su društveni plesovi, te zadnja skupina su umjetnički plesovi koji su kazališni plesovi. Krička, O. (2011.) Ples – zajednički jezik cijelog svijeta. eTrafika.net. URL: https://www.etrafika.net/magazin/6366/ples-zajednicki-jezik-cijelog-svijeta/ [pristup: 20.07.2022.]

2.4. Profesionalni plesači i izvedbene umjetnosti

U ovom poglavlju bit će opisane i dane definicije kulturne i kreativne industrije kako bi bilo lakše prikazati značenja i značaj izvedbenih umjetnosti i profesionalnih plesača općenito i u Hrvatskoj.

„Kulturne industrije su one industrije koje proizvode i distribuiraju robu ili usluge koje su, tijekom vremena u kojem su se razvijale, prepoznate kao one koje posjeduju specifično obilježje, koristi ili svrhu koja utjelovljuje ili prenosi kulturne izraze, bez obzira na komercijalnu vrijednost koju možda imaju, i one koje koriste kulturu kao ulaznu jedinicu i sadrže kulturnu dimenziju, iako su njihove produkcije uglavnom funkcionalne. One uključuju arhitekturu i dizajn, koji integriraju kreativne elemente i šire procese kao i podsektore , poput grafičkog dizajna, modnog dizajna ili oglašavanja.“ (Tomašević 2015, 36)

Državni zavod za intelektualno vlasništvo (2021.) daje definiciju za kreativne industrije „(ili kulturne i kreativne industrije) su djelatnosti koje potječu iz individualne kreativnosti, vještine i talenta a koje imaju potencijal za ostvarivanje prihoda i otvaranje novih radnih mjesta stvaranjem i iskorištavanjem autorskih djela i drugih sadržaja koji su predmeta zaštite intelektualnog vlasništva. Kulturne i kreativne industrije uključuju oglašavanje i marketing, arhitekturu, obrt, vizualnu umjetnost, grafički i industrijski dizajn, modni dizajn, izvedbenu umjetnost, glazbu, fotografiju, film i video, računalne igre, radio i televiziju, književnost i izdavaštvo, softver i elektroničko izdavaštvo. Oblici zaštite intelektualnog vlasništva zastupljeni u djelatnostima kulturnih i kreativnih industrija su autorsko i srodna prava, industrijski dizajn, žig, oznake zemljopisnog podrijetla te neformalizirani oblici intelektualnog vlasništva.“ Državni zavod za intelektualno vlasništvo URL: http://dziv.hr/hr/msp/imam_ideju/imam-ideju-sto-dalje/kreativne-industrije/ [pristup: 22.07.2022.]

Kreativne industrije su puno širi pojam i uključuju one sektore koji nisu isključivo vezani za kulturu, ali su sve djelatnosti povezane sa kreativnošću, odnosno intelektualnim kapitalom.

Izvedbene umjetnosti su jedan od, točnije šesti, sektora kreativne industrije u Republici Hrvatskoj, te u sektor izvedbenih umjetnosti pripadaju kazalište, balet i ples. (Horvat, Mijoč, Zrnić, 2018: 15)

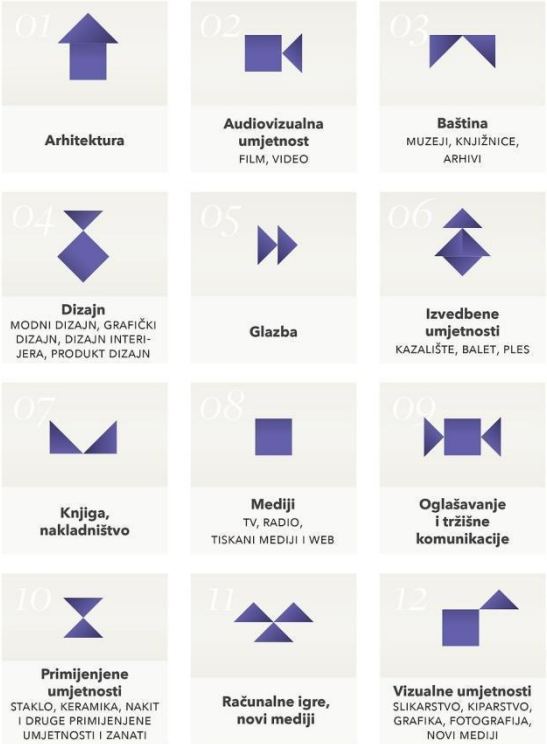

Slika 1. Sektori kreativne industrije u Republici Hrvatskoj

Izvor: preuzeto u cijelosti (Horvat, Mijoč, Zrnić, 2018: 15)

Izvedbene umjetnosti (eng. performing arts) još se nazivaju i scenske umjetnosti, performans i ponekad dramska umjetnost. Po svim navodima možemo zaključiti da su svi nazivi korektni i tako su izvedbene umjetnosti prije bile tumačene, ali s napretkom civilizacije i pojmova danas je pojam izvedbene umjetnosti je malo drugačiji.

'Otkrivanje umjetnosti' portal sufinanciran od strane Creative Europea Programme of the European Union objašnjava izvedbene umjetnosti kroz performans jer su nekoć bile istoznačnice „Performans je postao jedan od ključnih termina novog stoljeća. Tradicionalno, ovaj je pojam povezan s umjetničkim praksama koje su usvojile određene kazališne i ceremonijalne tehnike i pristupe. Izvedbenu praksu dekonstruirali su umjetnici, od druge polovice 20. stoljeća pa nadalje, koji su bili zainteresirani za rušenje kazališnih i umjetničkih

pravila. Osmislili su nove načine šokiranja publike na temelju živog i izravnog pristupa, kao i jedinstvenog, jednokratnog prezentiranja umjetničkih djela. Neponovljivost djela i izravan odnos s publikom bili su presudni za prvu generaciju novih izvedbenih umjetnika.

Danas je bolje koristiti termin "izvedbena umjetnost" umjesto "umjetnost performansa". Razlog tomu je to što je, u užem smislu, strogo značenje performansa zamijenjeno s višedimenzionalnim, hibridnim načinima razumijevanja i prakticiranja tog žanra.“ Otkrivanje umjetnosti URL: http://discoveringart.eu/hr/pojmovi-odrasli/31/izvedbena-umjetnost/ [pristup: 22.07.2022.]

Ono što tvori izvedbene umjetnosti su profesionalni izvođači (glumci, redatelji, scenaristi, plesači, koreografi) kojima je profesija u izvedbenim umjetnostima.

Profesionalni plesači su plesni individualci, plesači kojima je profesija plesač(ica). Njihov posao je biti plesač, učitelj plesa, koreograf i izvođač, te od svojeg posla dobivaju plaću i mogu živjeti od svoje profesije. Kako Rosenberg McKay (2020.) navodi profesionalni plesači prolaze kroz cjeloživotno učenje u kojima nikada ne prestaju učiti svoju vještinu i prakticirati je do savršenstva. Ovisi o vrsti plesa kakav je poslovni put profesionalnog plesača. U nekim vrstama plesa potrebna je diploma škole (osnovne i srednje i/ili fakulteta), certifikat (plesnog studija, plesnih radionica, plesnih programa, plesnih škola i pedagoga), a u nekima nisu potrebna prošla učenja i diplome već vještina i talent koji se može vidjeti u njihovoj izvedbi. Za profesionalnog plesača nije uvijek potrebno školovanje, već su neki i samouci. Najvažnije je da znaju dobre tehnike plesa kojeg plešu, da ih izvrsno izvode i da znaju drugima to prenijeti ako je u pitanju učitelj plesa. Profesionalni plesači mogu plesati u predstavama, kazališnim predstavama u kazalištu, na koncertima pjevača i grupa izvođača, na događanjima, u glazbenim spotovima, u filmovima i serijama i na televiziji, u noćnim klubovima i tako dalje. Learn.org URL: https://learn.org/articles/What_Is_the_Job_Description_of_a_Professional_Dancer.html [pristup: 22.07.2022.]

2.5. Profesionalni plesači i izvedbene umjetnosti u Hrvatskoj

Profesionalni plesači u Hrvatskoj također stoje pod definicijom profesionalnih plesača navedenih gore. U Hrvatskoj je mnoštvo profesionalnih plesača, od balerina i baletana u svim gradovima i Hrvatskim narodnim kazalištima, plesača i učitelja baleta, suvremenog plesa i srodnih plesova u osnovnim i srednjim plesnim i glazbenim školama, te na fakultetima koji imaju dramske i plesne odsjeke, plesača i učitelja (trenera, mentora) u amaterskim i profesionalnim plesnim školama (klubovi, studiji i ostale organizacije za učenje plesa), plesača samouka, plesača na događanjima, plesača na koncertima i mnogih drugih.

Plesne škole u Hrvatskoj u kojoj mnogo hrvatskih profesionalnih plesača steknu svoje znanje i diplomu su: Škola za klasični balet u Zagrebu (predškolsko obrazovanje klasičnog baleta, osnovna škola klasičnog baleta, srednja škola s dva odsjeka – odsjek za klasični balet, odsjek za narodne plesove), Umjetnička plesna škola Silvije Hercigonje u Zagrebu(predškolski pripremni program s dva odsjeka - klasični balet, suvremeni ples; osnovna škola s dva odsjeka - klasični balet, suvremeni ples; srednja škola za scenskog plesača), Škola suvremenog plesa Ane Miletić u Zagrebu(osnovna škola, pripremni razred, srednja škola), Umjetnička škola Fortunat Pintarić u Koprivnici (osnovna škola suvremenog plesa), Umjetnička škola Franje Lučića u Velikoj Gorici (osnovna škola za suvremeni ples, srednja škola za suvremeni ples), Osnovna škola za klasični balet i suvremeni ples „Vežica“ Rijeka, Osnovna škola za balet i suvremeni ples pri OŠ Jurja Dalmatinca Šibenik, Glazbena škola Josipa Hatzea (Odjel za klasični balet – osnovna škola, pripremni razred, srednja škola), Umjetnička škola Luke Sorkočevića u Dubrovniku (osnovna i srednja škola za klasični balet), Glazbena škola Blagoje Bersa u Zadru (osnovna i srednja škola, pripremni razred s dva odsjeka – klasični balet i suvremeni ples), Umjetnička škola Poreč (osnovna škola za suvremeni ples), Glazbena škola Franje Kuhača Osijek (Odjel za suvremeni ples i klasični balet – osnovna škola s dva odsjeka), Umjetnička škola Miroslav Magdalenić Čakovec (osnovna baletna škola, predškolski i početni programi za baletni odjel), Umjetnička škola Beli Manastir (osnovna plesna škola za suvremeni ples). Fakultet u Hrvatskoj s plesnim odsjekom je Akademija dramske umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu (Preddiplomski (BA) sveučilišni studij Plesa – Suvremenog plesa izvedbeni i nastavnički smjer, Baletne pedagogije).

Opis perspektiva i mogućnosti studenata koji su završili Preddiplomski sveučilišni studij Plesa na Akademiji dramskih umjetnosti: „Uspješni studenti studija suvremenog plesa radit će kao slobodni umjetnici plesači i koreografi na profesionalnoj međunarodnoj suvremenoj plesnoj sceni, kao nastavnici u umjetničkim školama plesa ili nastavnici plesa kao izbornog predmeta ili kao rekreativne ili slobodne aktivnosti u osnovnim i srednjim školama, vrtićima te neformalnim edukativnim organizacijama, kao novinari i urednici u medijima, organizatori, animatori i promotori plesa, nezavisni plesni istraživači i kritičari.

Uspješni studenti studija baletne pedagogije radit će kao nastavnici u umjetničkim školama baleta i suvremenog plesa ili nastavnici plesa kao izbornog predmeta ili kao rekreativne ili slobodne aktivnosti u osnovnim i srednjim školama, vrtićima te neformalnim plesnim edukativnim organizacijama, kao novinari i urednici u medijima, organizatori, animatori i promotori plesa, nezavisni plesni istraživači i kritičari.“ ADU URL: https://masterwww.adu.hr/studiji/preddiplomski-studiji/preddiplomski-sveucilisni-studiji-iz-podrucja-plesne-umjetnosti/ [pristup: 01.08.2022.]

Sukladno članku 6. Zakona o umjetničkom obrazovanju (NN 130/11) glava druga (II.) Trajanje obrazovanja, umjetnički kurikulum određuje je trajanje obrazovanja plesača: (3) Osnovno plesno obrazovanje izvodi se prema osnovnoškolskom umjetničkom kurikulumu u četverogodišnjem trajanju., (6) Pripremno plesno obrazovanje za srednje obrazovanje izvode škole prema umjetničkom kurikulumu u jednogodišnjem trajanju., (8) Srednje umjetničko obrazovanje izvodi se prema umjetničkom kurikulumu u četverogodišnjem trajanju.

Uz postojanje plesnih osnovnih i srednjih škola, te sveučilišnih plesnih studija postoje i plesne udruge, klubovi i studiji koji amaterski uče plesače i individualce koji kasnije bez profesionalnog obrazovanja postanu profesionalni plesači u Hrvatskoj i šire, ali nemaju titulu niti diplomu kako bi to dokazali.

3. METODOLOŠKI OKVIR

3.1. Metodologija istraživanja

Cilj i svrha ovog istraživanja jest prikazati stvarnost plesnog svijeta i profesionalnih plesača u kulturnoj i kreativnoj industriji, te saznati i razumjeti više njihovu perspektivu. Također, i ukazati na probleme, nedostatke i prednosti cijele profesije profesionalnog plesača, te odnosa, iskorištavanja, financijskih elemenata i radnih uvjeta u kulturnoj i kreativnoj industriji.

Polazišno istraživačko pitanje je jesu li profesionalni plesači zadovoljni svojim statusom te primanjima.

H1: Profesionalni plesači u Hrvatskoj nisu zadovoljni sa svojim statusom u smislu odnosa prema struci te također nisu zadovoljni svojim primanjima.

3.2. Dubinski intervju s profesionalnim plesačima

U istraživačkom dijelu završnog rada provedeni su dubinski intervjui s 8 individualnih profesionalnih plesača na temu "Put, odnosi i radni uvjeti profesionalnih plesača u kulturnoj i kreativnoj industriji". Dubinski intervju sadržan je od 19 pitanja koja ispituju osobna iskustva, mišljenja i analizu plesne industrije na više razina (psihička, financijska, odnosna, poslovna i druge). Kroz dubinski intervju prošlo je 8 ispitanika i redom su zabilježeni kao ispitanik 1 (I1), ispitanik 2 (I2), ispitanik 3 (I3), ispitanik 4 (I4), ispitanik 5 (I5), ispitanik 6 (I6), ispitanik 7 (I7) i ispitanik 8 (I8). Ispitanici su plesači, profesionalni plesači koji su radili i rade u plesnoj i izvedbenoj industriji po svijetu (Hrvatska (Zagreb, Osijek), Srbija (Novi Sad), Njemačka (Dresden), Brazil, Meksiko, UK, te su imali i gaže i plesne radionice/seminare po raznim zemljama i mjestima). Svi ispitanici još uvijek su dio plesne industrije i aktivni su plesači. Dob ispitanika varira od 22 do 35 godina.

Pitanja dubinskog intervjua glase:

1. Koja je vaša profesija?

2. Koliko je vaše plesno radno iskustvo?

3. Kako ste ušli u plesni svijet i zašto ste ostali?
4. Imate li diplomu ili certifikat koji dokazuje da ste profesionalan plesač? Te smatrate li je li potreban takav papir u Vašoj industriji da se ostvari uspješna plesna karijera? (formalno/neformalno obrazovanje)

5. Kakav je bio Vaš put plesača u Vašoj profesionalnoj karijeri? (radno iskustvo)

6. Koje je Vaše trenutačno zaposlenje? (u kojoj organizaciji, školi itd.)

7. Kako je raditi kao profesionalni plesač u kulturnoj i kreativnoj industriji (KKI)?

8. Opišite malo radne uvjete i odnose u profesionalnoj plesnoj industriji u kojoj trenutno radite (država, grad, agencija, studio), te ako ste i negdje drugdje radili i živjeli kako bi ih usporedili.

9. Može li se živjeti od plesa i može li to biti jedini način zarade za Vas ili u plesnoj industriji u kojoj ste? (plesna industrija, izvedbene umjetnosti, kulturna i kreativna industrija)

10. Jeste li zadovoljni radnim uvjetima, odnosima i plaćama u kreativnoj i kulturnoj industriji koji podupiru ples?

11. Koje Vi smatrate da bi bile dobre strane ili pozitivne u izvedbenoj umjetnosti i KKI, a koje loše/negativne, ako smatrate da postoje?

12. Što za Vas znači biti profesionalni plesač?

13. Što mislite koliko se profesionalne plesače cijeni u Vašoj industriji ili kod poslodavaca kod kojih ste Vi radili?

14. Smatrate li da se neka vrsta plesa više prikazuje i uči u izvedbenim umjetnostima? Ako da, koja i zašto.

15. Smatrate li da postoji nepotizam ili favoriziranje ili posao 'preko veze' u Vašoj industriji? Što mislite o tome ako je odgovor potvrdan?

16. Ako želite poboljšati situaciju oko plesa i profesionalnih plesača u Vašoj industriji, imate li ideju kako to napraviti ili ako ste već u procesu jeste li voljni podijeliti?

17. Što mislite što bi trebalo poboljšati u plesnoj industriji?

18. Što mislite iskorištavaju li se profesionalni plesači u fizičkom, psihičkom i novčanom smislu?

19. Je li se, po Vama, isplati biti profesionalan plesač u Vašoj zemlji i industriji?

3.3. Rezultati dubinskog intervjua

Ispitanici ovog intervjua svi su profesionalni plesači te su se sami izjašnjavali kao profesionalni plesači (I1, I6), profesionalni plesači baleta (I2, I3), plesni pedagog i koreograf (I4), student izvedbenih umjetnosti (plesa) (I5), učiteljica baleta (I7) i voditelj plesnih tehnika, plesni pedagog, aktivni plesač, koreograf (I8). Svaki od plesača ima svoj plesni put, plesnu karijeru i plesno radno iskustvo. Plesno radno iskustvo varira od plesača od najmanje dvije (2) godine do dvadeset četiri (24) godine. (vidi grafikon 1.)

Grafikon 1. Plesno radno iskustvo

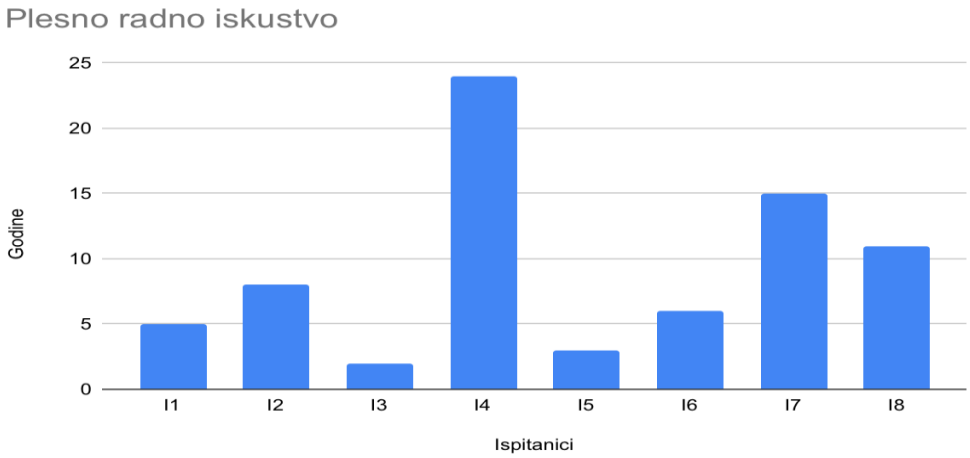

Izvor: izrada autora

Dio plesača (I1, I2, I3) u plesni svijet su ušli u djetinjstvu u vrtićkim dobima ili nižim razredima osnovne škole kada su krenuli na sate baleta, drugi dio plesača (I4, I5, I8) s plesom su započeli u višim razredima osnovne škole ili u srednjoj školi kada su prvi put na televiziji gledali razne komercijalne spotove koji su ih oduševili i zbog kojih su počeli plesati komercijalne i urbane stilove, te posljednji dio plesača (I6 i I7) počeli su plesati u osnovnoj školi na umjetničkim projektima i plesnim školskim aktivnostima što je kasnije I6 uvelo u suvremeni ples i balet, a I7 u folklor, balet, flamenco i suvremeni ples. Svi plesači dijele ljubav i strast prema plesu od djetinjstva otkada su gledali plesne predstave, spotove i ostale umjetničke manifestacije. Nakon intenzivnih treninga plesa i dobivenih mogućnosti u raznim poljima svi plesači su odlučili ostati u plesnoj industriji i izgraditi plesne karijere.

Od osam (8) ispitanika petero (5) ih ima diplomu ili certifikat koji dokazuje da su profesionalni plesači, a dvoje (2) ispitanika nemaju diplomu niti formalno obrazovanje, dok jedan (1) od ispitanika nema diplomu no ima završenih pet (5) godina formalnog obrazovanja. (vidi grafikon 2.) Od petero (5) ispitanika koji imaju diplome dvoje (2) smatraju da je potrebna diploma za rad u visokim institucijama, dvoje (2) ispitanika s diplomom i jedan (1) ispitanik bez diplome smatraju da nije potrebna diploma za rad u plesnoj industriji no može pomoći pri zapošljavanju, te ostatak ispitanika (dvoje bez diplome i jedan s diplomom) smatraju da nije potrebna niti nužna. Profesionalan put plesača bio je raznolik i pun raznih edukacija, radionica, plesnih škola iz raznih gradova, država i kontinenata (neke od njih su: Umjetnička plesna škola Silvije Hercigonje u Zagrebu, Palucca University of Dance Dresden, School of the Bolshoi Theater in Brazil, Plesni centar Tala, De Montfort University Leicester, Addict Dance Academy), te i mnogih angažmana (radionice u cijeloj Europi, mjuzikli, HNK

Zagreb i Osijek, Kazalište ‘Komedija’, Top Stars turneja, plesne izvedbe na plesnim natjecanjima, sportskim natjecanjima, trgovima, koncertima, koncerti i gaže raznih glazbenika poput Tony Cetinski, Krankšvester, Colonia itd.).

Grafikon 2. Diploma/certifikat koja dokazuje profesiju plesača

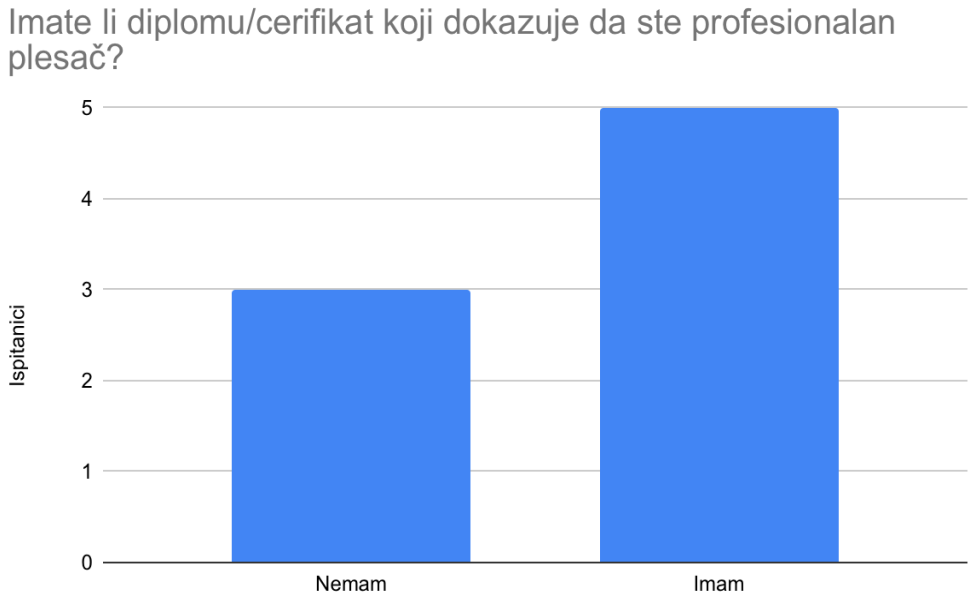

Izvor: izrada autora

Trenutačno zaposlenje četvero (4) ispitanika je u kazalištima. I1 je pedagog baleta u plesnom studiju Dječjeg kazališta Branka Mihaljevića, te i honorarni plesač u plesnom ansamblu Hrvatskom nacionalnom kazalištu Osijek, kao i I2, a I3 također radi honorarno i po projektima u HNK Zagreb i u kazalištu ‘Komedija’, dok prethodni honorarni plesač HNK

Osijek I6 trenutno radi u Srpskom nacionalnom pozorištu u Novom Sadu. Ispitanici 4 i 6 su osnovali svoje udruge u kojima vode treninge plesa, te I4 honorarno radi režiju plesnih predstava u kazalištu 'Knap'. Ispitanik 5 još studira ples i ima dvije (2) godine do završetka studija, a I7 radi kao učiteljica baleta u Glazbenoj školi Franje Kuhača Osijek i Glazbenoj školi Vukovar. Za svoj posao i rad ispitanici kažu da je iscrpljujući, zahtjevan, ozbiljan posao za koji je potrebno odricanje privatnog života i vremena, te je potrebno uložiti puno truda i volje kako bi nastavili to raditi. Na pitanje jeste li zadovoljni radnim uvjetima, odnosima i plaćama u KKI koji podupiru ples petero (5) ispitanika reklo je da nisu zadovoljni, samo je jedan (1) ispitanik rekao da je zadovoljan svime i dvoje (2) ispitanika su rekli da su većinski zadovoljni. (vidi grafikon 3.) Ispitanik 3 je rekao da je s odnosima zadovoljan kroz cijelo školovanje i rad jer su svi korektni i jednaki u poslu i svi jedni druge smatraju kolegama, dok za plaće i neke nepravednosti u kazalištima (glumci imaju veće plaće, glumci ne moraju biti toliko prisutni na probama, glumci nemaju toliko iscrpne probe, dok su plesači jako nisko postavljeni, a rade jednako) kaže da je veoma nezadovoljan, no u cijelom pogledu smatra da je cijela industrija korektna. Drugi ispitanik koji smatra da je zadovoljan djelomično, ispitanik 8, jer drži svoju udrugu i sam sebi postavlja uvjete i kriterije, te tako i poslodavcima koji ga žele zaposliti, ali kaže da odnosi i uvjeti na gažama nisu u redu, no nada se da će se to s vremenom poboljšati kao i odnosi među plesačima koji se gledaju kao konkurencija umjesto kao kolege. Nadovezano na to četiri (4) od osam (8) ispitanika smatra da se profesionalne plesače ne cijeni dovoljno u plesnoj industriji, dok dvoje (2) ispitanika smatra da se uopće ne cijene plesači, a posljednjih dvoje (2) smatraju da se cijene plesači, ali su tu u pitanju i ostali čimbenici poput plaća, odnosa koreografa, poslodavaca i plesača. (vidi grafikon 4.) Za radne uvjete, odnose, pozitivne i negativne strane u institucijama i državama u kojima ispitanici rade većinski kažu da ima mjesta za poboljšanje, da postoji iskorištavanje plesača i njihovih sposobnosti, potplaćenost je česta, iživljavanje je također često od strane poslodavaca i koreografa no opet individualno jer neki koreografi razumiju težinu koreografije i koliko je plesačima potreban odmor, dok neki smatraju kako odmori ne bi trebali biti toliko česti ili uopće tijekom treninga dok se ne napravi sve što se smatra važnim u danu. Odnosi među plesačima u većim institucijama i plesnim studijima su poput obiteljskih i puni ljubavi i razumijevanja, no u cijeloj industriji postoji taj natjecateljski duh zbog kojih se nekada plesači okrenu jedni prema drugima. A takva izgradnja plesača dolazi već iz školskih dana kada ih se uči da moraju svi biti najbolji i u nekom smislu 'pokoriti' ostale plesače kako bi individualci dobili solo, glavnu ulogu u predstavama ili prvo mjesto na natjecanju. Zbog tih i sličnih

situacija dolazi i do favoriziranja, nepotizma i posla ‘preko veze’ koji nikome nije drag i svi bi ga htjeli iskorijeniti iz plesne industrije kako bi svi mogli imati jednake šanse za uspjeh. Za favoriziranje svi ispitanici smatraju da je loše i nepotrebno, te da je nažalost prisutno u institucijama u kojima djeluju ili u kojima su djelovali. Neki od njih su već uključeni u poboljšanje i nestanak tih negativnih strana plesa, ali nerado kažu da je to uvijek postojalo i uvijek će postojati. Kada se uči i navikava mlade plesne individualce na tu lošu stranu industrije mnogi od njih razviju mentalne poremećaje poput poremećaja u prehrani ili depresiju. Uz mnoštvo negativnih stvari i situacija pozitivne strane poboljšaju cijelo gledanje na izvedbenu umjetnost. Pozitivnim stranama ispitanici smatraju slobodu za istraživanje i kreiranje, osobni razvitak kroz umjetnost, razvitak uma i tijela, mogućnost rada onoga što vole raditi i što im je bio san raditi od malena, ispunjenje želja, poznanstva u industriji, putovanja na angažmane i turneje, dobri odnosi među plesačima i stvaranje prijateljstva za život, puno mogućnosti za ples i posao i druge. Kako svi ispitanici namjeravaju ostati u plesnoj industriji dok mogu neki od njih žele poboljšati odnose, plaće, te da se počne od strane javnosti gledati na ples kao na ozbiljnu profesiju. Neki ispitanici ništa ne poduzimaju u vezi toga zbog toga što još nisu bitni akteri u industriji, straha od strane poslodavaca i industrije i drugih razloga, ali ovi koji žele sami nešto promijeniti prvo to rade na nauci mladih plesača i njihovih roditelja putem edukacije o plesu i bontonu i ponašanju publike i plesača na javnim plesnim manifestacijama, pokušavaju i državu educirati i iznijeti im svoje probleme, no za to je još dalek put i puno promjena i zalaganja za plesne individualce je potrebno pokrenuti. Na pitanje ‘Može li se živjeti od plesa kao jedinim načinom zarade?’ sedam ispitanika su rekli sa sigurnošću da se može, te su neki od njih rekli da se može uz neke pomoći ili neka odricanja (I2 - kad postoji ljubav prema plesu sve je moguće, I3 - jedino na ugovor, I4 - zbog svestranosti plesa može se, ali ako se samo rade predstave i angažmani ne može se baš, I7 - u Hrvatskoj i većinom u Osijeku se može jedino kao učitelj plesa, ali nikako samo kao plesač, I8 - uz određena konstantna ulaganja u sebe i kreativu).

Grafikon 3. Zadovoljstvo radnim uvjetima, odnosima i plaćama

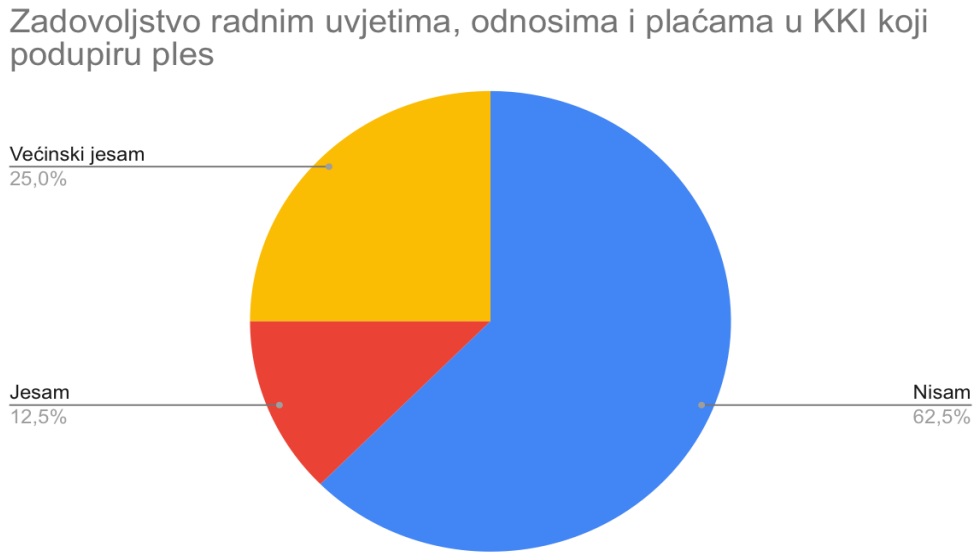

Izvor: izrada autora

Grafikon 4. Cijenjenost profesionalnih plesača

Izvor: izrada autora

Budući da su ispitanici plesači raznih stilova na pitanje ‘Smatrate li da se neka vrsta plesa više prikazuje i uči u izvedbenim umjetnostima?’ odgovorili su raznovrsno po tome koliko su izloženi drugim vrstama plesa i izloženosti tih plesova u javnosti i na društvenim mrežama. (vidi grafikon 5.) Najveći postotak (37,5% ili 3 osobe) ispitanika odgovorilo je na pitanje s odgovorom ‘Komercijalni stilovi’, zatim slijedi ‘Klasični balet’ s 25,0% (2 osobe) i postotak od 12,5 imaju tri odgovora ‘Suvremeni ples’, ‘Klasični balet i suvremeni ples’ i ‘Bez odgovora’ u kojima se za svaki odgovor zalaže po jedan ispitanik. Za odgovor ‘Bez odgovora’ ispitanik 2 je rekao da je upućen najviše u vrstu plesa koju pleše, te se ne zamara time što se više uči, što je popularnije ili bolje.

Grafikon 5. Vrsta plesa koja se najviše prikazuje i uči

Izvor: izrada autora

Dio intervjua u kojem su najviše iznesena njihova mišljenja i stajališta, te njihov pogled na svijet, najopširniji i vizualni odgovori dobiveni su na pitanje kako bi sami plesači dali definiciju profesionalnog plesača. Svi ispitanici odgovorili su kako profesionalan plesač treba biti posvećen svome poslu maksimalno, baviti se tom profesijom cijeli svoj život, te odrađivati ga konkretno, ozbiljno i marljivo. Ispitanik 3 smatra da "Profesionalni plesač mora biti profesionalno školovan, mora imati barem diplomu iz srednje plesne škole ili s akademije." Dok se s time kosi stajalište ispitanika 4 koji kaže "Ja nemam pojam profesionalnog plesača, za mene je profesionalan plesač netko tko je stvarno dobar u svom poslu, bez obzira na obrazovanje, netko tko ozbiljno pristupa svom poslu i tko dubinski pristupa plesu i umjetnosti. Ozbiljan pristup sceni, radu, plesu, ljudima, osobnošću je najbitniji uz iskustvo." S time više ispitanika smatra, osim ispitanika 3, da su profesionalni plesači osobe koje ozbiljno pristupaju svojem poslu, bez potrebe za diplomom, oni koji su plaćeni i cijenjeni za svoj posao u svojoj industriji. Zaključno pitanje, u kojem se dobio uvid i u sve ostale odgovore isplati li se biti profesionalan plesač u njihovoj industriji je raznolik. Odgovori ispitanika ne referiraju se samo na plaće i iscrpljivanje plesne profesije, već i izvorna ljubav koja na kraju ukomponira cijelu profesiju. Troje (3) ispitanika (I1, I5, I7) su rekli da se isplati, sljedećih troje (3) (I2, I3, I8) su rekli da se djelomično isplati da i posljednjih dvoje (2) ispitanika su rekli da se ne isplati biti profesionalan plesač u njihovoj zemlji i industriji. (vidi grafikon 6.)

Grafikon 6. Isplativost bivanja profesionalnog plesača

Izvor: izrada autora

4. INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

U ovom poglavlju slijedi interpretacija rezultata/odgovora dubinskog intervjua na temu "Put, odnosi i radni uvjeti profesionalnih plesača u kulturnoj i kreativnoj industriji" koja će ujediniti odgovore svih osam (8) ispitanika i pobliže pojasniti razmišljanja istih. Dubinski intervju je proveden s ciljem prikaza stvarnosti profesionalnih plesača u kulturnoj i kreativnoj industriji, samog plesnog svijeta, te razumijevanje perspektive i mišljenja profesionalnih plesača o njihovoj profesiji i o industriji u kojoj rade. U odgovorima opisani su problemi, nedostaci i prednosti cijele profesije profesionalnog plesača, odnosa među samim plesačima, njihovim nadređenima i s publikom, te iskorištavanja, financijski i radni uvjeti u kulturnoj i kreativnoj industriji.

Postavljena su pitanja koja uključuju njihovu profesiju, plesnu naobrazbu, plesno radno iskustvo koje uključuje trenutnu radnu poziciju i mnoge prošle i sadašnje angažmane, njihove stavove o radnim uvjetima i odnosima plesnoj i izvedbenoj industriji, te koliko su zadovoljni istima i što bi mijenjali oko njih. Uz navedena pitanja, bila su i pitanja vezana za njihova osoba mišljenja o definiciji profesionalnog plesača, radu i životu profesionalnog plesača, mogućim nepravednostima oko zapošljavanja, te isplati li se njima ili ostalim profesionalnim plesačima raditi u industriji. Sveukupni odgovori ispitanika koji se poklapaju ili su slični kažu da diploma ili neka vrsta certifikata nije potrebna kako bi osoba bila profesionalni plesač, ali sigurno pomaže pri zapošljavanju u industriji i većim ustanovama u svim stilovima, no najviše se za urbane i showdance stilove smatra da nije potrebna nikakva dokumentacija, uz jedan odgovor koji je većinski smatrao da je potrebna diploma i jedan odgovor s polovičnim slaganjem samo za određene poslove. Također, svi su se ispitanici složili da su radni uvjeti većinski loši i da bi trebali biti bolji, plaće su premale, iskorištavaju se plesači na više razina, psihičko i fizičko zdravlje se pogoršavaju kroz godine, prisutnost favoriziranja koje je loše za industriju, no ipak svi plesači to rade iz ljubavi i strasti prema plesu, ispunjenje svojeg životnog sna, postojanje umjetničke slobode, razvijanje plesača kao osoba i njihovih vještina.

Svi ispitanici bi htjeli poboljšati radne uvjete i odnose u industriji, povećati plaće, povećati repertoar i broj događanja, smatraju da je potrebna veća angažiranost javnosti i politike kako bi se kulturna i plesna industrija razvijale nadalje i odgajanje mlađih generacija da imaju više hrabrosti reći nešto na glas u vezi problema i pružanje njima što bolju edukaciju kako bi bili što bolji plesači i osobe. Uz nedostatke i probleme za favoriziranje i nepotizam svi ispitanici tvrde da je to loše i nepravedno, ne podržavaju to i sami znaju da je to pojam koji je čest u cijeloj industriji. No za kraj na pitanje ' Je li se, po Vama, isplati biti profesionalan plesač u Vašoj zemlji i industriji?' troje ispitanika rekli su da se isplati biti profesionalan plesač, uz određenu količinu truda, volje, ljubavi i poznanstva, jedan ispitanik rekao je da je to individualno, ali za njih se isplati jer ne rade to samo zbog novaca već jer to žele i vole raditi. Ostala četiri odgovora ispitanika bili su čvrsto ne (1), u Hrvatskoj i ostalim zemljama gdje kultura nije toliko razvijena ne no u ostalim državama u Europi se isplati (2), treći niječan odgovor kaže da ovisi o osobi te njegovom mišljenju no smatraju da se ne isplati jer je to posao koji se radi iz ljubavi ne zbog novca (3), i zadnji odgovor tvrdi da se isplati ako si influencer i ako se puno uloži u sebe i eksponiranje sebe na društvenim mrežama, te ako osoba ima svoju udrugu u kojoj radi, te su to jedini načini da se isplati biti profesionalan plesač na našim područjima (Balkan).

Iz svega gore navedenoga, daje se zaključiti kako je u Hrvatskoj poprilično teško biti profesionalni plesač u smislu primanja i siguranosti posla.

5. ZAKLJUČAK

Ples je umjetnost ritmičkog i harmoničkog kretanja tijela u nizu i slijedovima koji su vrsno ukomponirani i povezani kako bi tvorili cjelinu. Ono je oblik neverbalnog izražavanja i neverbalne komunikacije koje prikazuju osjećaje, radnje, povezanost ljudi i uživanje u pokretu i trenutku. Ples prema Ellis, Havelock (1992: 9) obuhvaća sve fizičke i duhovne manifestacije života, kao primitivan izraz ljubavi i religije i cijelog čovječanstva kroz povijesne ere, faze života i bitna događanja u ljudskom postojanju. Važnost plesa za čovječanstvo se promatra i vrednuje kroz najviše i najniže trenutke koji ispituju cijelu krivulju koju je pretrčao ljudski život. Svaka kultura ima svoje izričaje, narodne plesove, tradicionalne plesove, kultne plesove, plesove s određenim ciljem i zadatkom i mnoge druge vrste plesova. Važnost plesa za kulturu je značajna jer ples je bitan faktor kulture od prije dolaska pisanog jezika i moderne povijesti, kad su najranije kulture evoluirale upotrebom oralnih i izvedbenih metoda prepričavanja priča generacijama. Prema definiciji Hrvatske enciklopedije kultura je pojam koji obično označava složenu cjelinu institucija, vrijednosti, predodžbi i praksi koje čine život određene ljudske skupine, a prenose se i primaju učenjem. (Hrvatska Enciklopedija,

URL: https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34552 [pristup: 20.07.2022.])

Smatra se da je kultura ukupnost materijalnih i duhovnih vrijednosti koje je stvorio čovjek u svojoj društvenoj-povijesnoj praksi u svrhu svladavanja prirodnih sila, razvoja proizvodnje i rješavanja društvenih zadaća koju u svome tekstu navodi Milanja, Cvjetko (2012: 13) i zaključuje da se po tome može reći da kulturu sačinjavaju dva međusobno povezana područja: materijalna kultura i duhovna kultura. U kulturama kroz njen razvoj i razvoj plesa ples je postao velika institucija i učena umjetnost koju se gleda na profesionalnoj razini. Ples koji se izučava za izvođenje na javnim mjestima poput kazališta, škola, akademija, te na ostalim javnim događanjima je vrsta izvedbene umjetnosti koju profesionalni plesači prolaze kroz godine školovanja i iskustva na vrsnim školama specifično napravljenim za profesionalno izvođenje. Takve škole su osnovne i srednje plesne škole za klasični balet i suvremeni ples, te i fakulteti i akademije za klasični balet, suvremeni ples, moderni ples, urbane stilove i izvedbenu umjetnost. Profesionalni plesači su plesni individualci kojima je profesija plesač/ica. Njihov posao može biti plesač, koreograf, plesni pedagog, učitelj plesa i izvođač. Profesionalni plesači svoju vještinu i talent nikada ne prestaju uvježbavati i

dorađivati do savršenstva. Poslovni put svakog profesionalnog plesača je raznovrstan zbog mnoštvo različitih plesnih stilova i naobrazbe o tim stilovima.

U istraživanju to jest u dubinskom intervjuu koji je proveden za svrhu ovog završnog rada uočene su sličnosti i razlike između svakog profesionalnog plesača, kako se oni sami deklariraju po profesiji, što oni smatraju definicijom i radom profesionalnog plesača, radnih uvjeta i odnosa u institucijama u kojima su i u cijeloj kulturnoj, kreativnoj i plesnoj industriji. Zaključno je iz istraživanja da plaće variraju po ustanovama, plesnim stilovima i trudu koji plesač uloži u pronalazak angažmana i eksponiranje samih sebe na plesnoj sceni i na društvenim mrežama. Koliko god bilo dobro ili loše plaćeni plaće su još uvijek premale za količinu uloženog truda, godina iskustva i treniranja, vremena uloženog u projekt, psihičkog i fizičkog zdravlja, te cijenjenost plesača je većinom niska u industriji i od strane publike jer se na ples još uvijek u nekim dijelovima svijeta i nekim mentalitetima ne gleda kao vrijedan i 'pravi' posao. Ples je umjetnost i način izražavanja samog sebe, te svaki plesač profesionalno pleše iz ljubavi prema plesu i to je jedan od načina kako ispunjavaju svoje životne snove koji su se trenutno stvorili ili su stvoreni u djetinjstvu. Ispitanicama je svima ples važan faktor u životu i koliko god da ga vole raditi i preporučaju drugima da ga isprobaju ili čak i plešu profesionalno, smatraju da se ta profesija većinom ne isplati raditi zbog novaca i zbog mnogih načina iskorištavanja, barem ne na području Balkana i ostalih zemalja u kojima je kultura zapostavljena toliko da se plesače ne cijeni dovoljno od strane njihove države niti poslodavaca.

6. LITERATURA

Izvori iz knjiga:

1. Bezjak, M. (2011) *Baletna večer da, ali kakva?: kritike, eseji, razgovori.* Zagreb: Hrvatski centar ITI
2. Ellis, H. (1992) *Filozofija plesa.* Zagreb: Naklada MD
3. Geertz, C. (1973) *The Interpretation Of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books
4. Horvat, J., Mijoč, J. i Zrnić, A. (2018) *Ars Andizetum*. Osijek: Andizet – Institut za znanstvena i umjetnička istraživanja u kreativnoj industriji
5. Lohse-Claus, E. (1964) *Ples u umjetnosti.* Leipzig: VEB E.A. Seemann Verlag
6. Mack, L. (2012) *Dance: From ballet to breakin' – step into the dazzling world of dance.* New York: DK Publishing
7. Maletić, A. (1986) Knjiga o plesu. Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske
8. Maletić, A. (1983) *Pokret i ples: teorija, praksa i metodika suvremene umjetnosti pokreta*. Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske
9. Maletić, A. (2002) *Povijest plesa starih civilizacija.* Zagreb: Matica hrvatska
10. Maletić, A. (2003) *Povijest plesa starih civilizacija II.* Zagreb: Matica hrvatska
11. Milanja, C. (2012) *Konstrukcije kulture: Modeli kulturne modernizacije u Hrvatskoj 19. stoljeća.* Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
12. Miletić, Đ. i Srhoj, Lj. (2000) *Plesne strukture*. Split: Abel internacional
13. Tomašević, N. (2015) *Kreativna industrija i nakladništvo*. Zagreb: Naklada Ljevak

Izvori iz znanstvenih i stručnih radova (diplomski, završni, disertacija, zbornik):

1. Blažević, M. (2018) *Utjecaj kulture na recepciju i oblikovanje ljudskog tijela*. Diplomski rad. Osijek: Sveučilište J.J.Strossmayera, str. 5.

Izvori s mrežnih stranica:

1. Akademija dramske umjetnosti *Preddiplomski sveučilišni studiji iz područja plesne umjetnosti.* URL: https://masterwww.adu.hr/studiji/preddiplomski-studiji/preddiplomski-sveucilisni-studiji-iz-podrucja-plesne-umjetnosti/ [pristup: 01.08.2022.]

2. Blog.hr (2010) *Sve o baletu i plesu: Klasični balet*. URL: https://blog.dnevnik.hr/sveobaletuiplesu/2010/06/1627761073/klasicni-balet.html [pristup: 22.07.2022.]

3. Britannica *Ballet.* URL: https://www.britannica.com/art/ballet [pristup: 22.07.2022.]

4. Britannica *Modern dance.* URL: https://www.britannica.com/art/modern-dance [pristup: 22.07.2022.]

5. Dance Facts *Dance Facts - History, Interesting Tips and Types of Dance*. URL: http://www.dancefacts.net/ [pristup: 20.07.2022.]

6. Discovering art *Izvedbena umjetnost.* URL: http://discoveringart.eu/hr/pojmovi-odrasli/31/izvedbena-umjetnost/ [pristup: 22.07.2022.]

7. Državni zavod za intelektualno vlasništvo (2021) *Kreativne industrije* URL: http://dziv.hr/hr/msp/imam_ideju/imam-ideju-sto-dalje/kreativne-industrije/ [pristup: 22.07.2022.]

8. Glazbena škola Blagoje Bersa URL: https://www.glazbena-skola-zadar.hr/ [pristup: 01.08.2022.]

9. Glazbena škola Franje Kuhača Osijek *Odjel za suvremeni ples i balet*. URL: https://gsfk-osijek.hr/odjel-za-suvremeni-ples/ [pristup: 01.08.2022.]

10. Glazbena škola Josipa Hatzea URL: http://www.gsjh.hr/ [pristup: 01.08.2022.]

11. Hrvatska enciklopedija (2021) *Kultura.* URL: https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34552 [pristup: 20.07.2022.]

12. Hrvatska enciklopedija (2021) *Ples.* URL: https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=48704 [pristup: 20.07.2022.]

13. Krička, O. (2011) *Ples – zajednički jezik cijelog svijeta*. eTrafika URL: https://www.etrafika.net/magazin/6366/ples-zajednicki-jezik-cijelog-svijeta/ [pristup: 20.07.2022.]

14. Learn.org *What Is the Job Description of a Professional Dancer?*. URL: https://learn.org/articles/What_Is_the_Job_Description_of_a_Professional_Dancer.html [pristup: 22.07.2022.]

15. MasterClass (2021) *Contemporary Ballet Guide: 3 Elements of Contemporary Ballet*. URL: https://www.masterclass.com/articles/contemporary-ballet-guide#what-is-contemporary-ballet [pristup: 22.07.2022.]

16. MasterClass (2021) *History of Dance: Universal Elements and Types of Dance.* URL: https://www.masterclass.com/articles/history-of-dance#5-universal-elements-of-dancing [pristup: 20.07.2022.]

17. Osnovna škola Jurja Dalmatinca Šibenik *OŠ ZA BALET I SUVREMENI PLES.* URL: http://www.os-jdalmatinca-si.skole.hr/home/276-podjeljeno-sa-ibenikin.html [pristup: 01.08.2022.]

18. Osnovna škola „Vežica“ Rijeka *Osnovna škola za klasični balet i suvremeni ples.* URL: http://www.os-vezica-ri.skole.hr/skola/os_za_kl_balet_i_suv_ples [pristup: 01.08.2022.]

19. Rosenberg McKay, D. (2020) *What Is a Professional Dancer?: Definition & Examples of Professional Dancer.* The Balance Careers URL: https://www.thebalancecareers.com/what-is-it-like-to-be-a-professional-dancer-525577 [pristup: 22.07.2022.]

20. Škola suvremenog plesa Ane Maletić URL: https://plesnaanamaletic.school/ [pristup: 01.08.2022.]

21. Škola za klasični balet URL: http://www.skolazaklasicnibalet.hr/ [pristup: 01.08.2022.]

22. Umjetnička plesna škola Silvije Hercigonje URL: https://plesna-hercigonja.com/ [pristup: 01.08.2022.]

23. Umjetnička škola Beli Manastir URL: https://usbm.hr/index.php [pristup: 01.08.2022.]

24. Umjetnička škola Fortunat Pintarić URL: https://www.umjetnicka.net/ [pristup: 01.08.2022.]

25. Umjetnička škola Franje Lučića *Osnovna plesna škola.* URL: http://ss-umjetnicka-flucica-velikagorica.skole.hr/Smjerovi/plesni/ops [pristup: 01.08.2022.]

26. Umjetnička škola Luke Sorkočevića Dubrovnik URL: http://ss-umjetnicka-lsorkocevica-du.skole.hr/ [pristup: 01.08.2022.]

27. Umjetnička škola Miroslav Magdalenić Čakovec URL: https://www.umjetnicka-skola-miroslav-magdalenic.com.hr/ [pristup: 01.08.2022.]

28. Umjetnička škola Poreč URL: https://umjetnicka-skola-porec.hr/ [pristup: 01.08.2022.]

29. Zakon.hr (2011) *Zakon o umjetničkom obrazovanju.* URL: https://www.zakon.hr/z/516/Zakon-o-umjetni%C4%8Dkom-obrazovanju [pristup: 01.08.2022.]

7. PRILOZI

Popis slika:

Slika 1. Prikaz sektora kreativne industrije u Republici Hrvatskoj, izvor: https://www.jasna-horvat.com/post/josipa-mijo%C4%8D-i-jasna-horvat-potrebno-je-detaljnije-istra%C5%BEiti-uloge-i-komunikacijske-procese-autora [pristup: 22.07.2022.]

Popis grafikona:

Grafikon 1. Plesno radno iskustvo. Izvor: izrada autora

Grafikon 2. Diploma/certifikat koja dokazuje profesiju plesača. Izvor: izrada autora

Grafikon 3. Zadovoljstvo radnim uvjetima, odnosima i plaćama. Izvor: izrada autora

Grafikon 4. Cijenjenost profesionalnih plesača. Izvor: izrada autora

Grafikon 5. Vrsta plesa koja se najviše prikazuje i uči. Izvor: izrada autora

Grafikon 6. Isplativost bivanja profesionalnog plesač. Izvor: izrada autora